

Trösken i Mångberg

HÅKAN OCH STAFFAN BOND

En unik anläggning i fin miljö

Den vattendrivna trösken i Mångberg är nu återuppbyggd i ursprungligt skick – åtminstone själva tröskladän. Den kompletterar den kulturhistoriskt intressanta miljön vid dammen och gör den fina fäboden ännu mer attraktiv för stugägarna och besökare från när och fjärran. Det är en unik anläggning väl värd att bevara. Vattendrivna trösken är det ont om, jämfört med exempelvis kvarnar och sågar.

Det var efter viss vanda som Mångberg-Holens fäbodlag tog sig an den något vanskliga uppgiften - den innebar både tekniska och ekonomiska utmaningar. Ambitionen var att i första hand restaurera den stora tröskladän i dess rätta miljö vid dammen och sågen och att göra den tillgänglig för allmänheten. Tröskladän riskerade att rasa samman och falla ner mot vattenfåran. Stolpar och strävor var uppruttna och taket läckte. Den var en fara inte minst för lekande barn.

Trösken i Mångberg anlades i mitten av 1800-talet, mer precist är svårt att ange, uppgifter saknas. Ett gammalt protokoll visar att den var i drift till åtminstone 1921. Hela 29 fäbodbrukare använde då trösken. Mångberg inklusive Holen var en stor hemfäbod, så där fanns en hel del spannmål att tröska. På vattenhjulet finns året 1899 inristat, men det bör vara ett hjul som ersatt det ursprungliga.

Teckning av Ferdinand Boberg 1920

En teckning från 1920 av Ferdinand Boberg, ansedd som en av våra främsta dåtida arkitekter och även konstnär, visar trösken i gott skick ett av de sista åren den var i drift.

Utnyttjande av vattenkraften i Mångåns vattensystem

Vattenkraften i Mångån har utnyttjats sedan mycket lång tid tillbaka, ända uppifrån Fjärden ner till Siljan. I ån har funnits kvarnar och sågar, åtminstone en vadmalsstamp och så trösken. Redan 1663 fanns i ån inte mindre än 13 kvarnar, varav en dubbelkvarn i Mångberg. Den revs omkring 1921. Sannolikt drevs trösken av vattnet i en kanal nedströms kvarnen, som blev avstängd när kvarnen revs och ersattes med en dammdel. Troligen innebar därför rivningen av kvarnen att trösken också togs ur bruk samtidigt. En av de gamla kvarnarna i ån är ändå bevarad, skvaltkvarnen »Skräddarkvarn« nedströms Mångbro. I Mångbro är dessutom en modernare, från början vattendriven, kvarn bevarad, även om dammen är delvis raserad och riven.

I Mångån har det funnits fyra sågar. Sågen i Mångberg är den enda bevarade och är, precis som skvaltkvarnen, fortfarande i drift – åtminstone en dag om året. Förutom sågen i Mångberg fanns

Mångsåg 1,7 km uppströms Mångsjön, Fjärdsåg 1,3 km nedströms Fjärden och Dalsåg 700 m uppströms Fjärden. Vidare fanns Korvsåg i Ekorrån vid Borrberg.

I Ekorrån fanns även en vadmalsstamp. Den revs redan före 1880. Platsen - där Fjärdvägen går över Ekorrån - kallas än i dag för Stampen.

Gåva och avtal

Trösken har överlåtits till fäbodlaget av Georg Flinth. Fäbodlaget har också tecknat ett nyttjanderättsavtal med Georg för marken som tröskladån står på. Avtalet gäller i 30 år och förlängning är förstås möjlig. Trösken är flyttad ca 10 meter närmare vägen, vilket skapat lite merarbete vid återuppförandet, men är en fördel för tillgängligheten. Vi är tacksamma för att Georg gjort det möjligt att bevara den värdefulla trösken.

Omfattande arbete

Hösten 2016 röjdes marken från alla de träd och buskar som trängdes med trösken och som gjort den osynlig från vägen och dammen. Träd togs också ner vid dammen för de stolpar, timmerblock och åsar som behövdes för att ersätta de delar som var skadade och ruttna.

Demontering av takreglar

Vattenhjulet förstärktes provisoriskt för att kunna flyttas

Tröskladan demonterades och de inventarier som fanns kvar magasinades.

Under hösten 2017 byggdes så tröskladan upp igen. Först måste vattenhjul, axel, kuggjul m.m. lyftas upp till tillfälligt upplag.

Därefter gjordes omfattande markarbeten för att anpassa den nya platsen och för att återställa vattenfåran. Grundläggning på naturstenar var ett krav från Länsstyrelsen, varför ett större antal block fick letas upp på Sollerön och i Mångberg.

Det som var kvar av vattenhjulet och axlarna sattes på plats och timmerbyggnaden restes igen. Sista veckan i oktober 2017 stod byggnaden takad och klar, väl synlig från 'centrala' Mångberg.

Den utrustning som var i bevarandevärd skick har lagts upp inne i tröskladan.

Vilka gjorde jobbet?

Mark- och byggarbetena har genomförts av i huvudsak Trapps Gräv och Gruddbo Timmer-stugor. Ett mycket omfattande ideellt arbete har lagts ner av medlemmar i fåbodlagets styrelse och andra engagerade Mångbergsbor. Ungefär 240 arbetstimmar ideellt har vi beräknat.

Kugghjulet på axeln från vattenhjulet som för upp rotationen genom golvet.

Montering takreglar östra takhalvan

Finansiering

Hela projektet har gått på 392 000 kronor förutom eget virke och ideellt arbete. Merparten, c:a 262 000 kr, har länsstyrelsen stått för genom bidrag från kulturanslaget. Det stödet var en förutsättning för att kunna genomföra projektet. Länsstyrelsen har varit mycket bra att samarbeta med under hela processen. 50 000 kr har anslagits från socknens vindpengar och dessutom har Hushållningsgillet och Hembygdsföreningens kultur- och stipendiefond bidragit med 10 000 kr vardera. Förutom ideellt arbete har fåbodlaget satsat 60 000 kr ur egen kassa – mycket pengar för en liten förening. Men det har det varit värt, kan vi konstatera när trösken nu står återuppbyggd och pryder sin plats i den fina fåbodmiljön!

När är det dags att tröska?

Det mesta av utrustningen är i mycket dåligt skick och måste ersättas. Vattenhjulet är det mest påtagliga exemplet. Även axeln måste ersättas. Säkert fattas också en del av den utrustning som funnits inne i tröskladan. Vattenförsörjningen kräver en delvis ny kanal från dammen och en trumma under vägen. Men nu kan vi och andra intresserade i alla fall se hur tröskverket sett ut och fungerat i stort. Framtida entusiaster får ta tag i nästa etapp. Det är ingen enkel sak att konstruera och underhålla en fungerande vattendriven trösk men förstås fullt möjligt – om resurser ställs till förfogande.

Håkan och Staffan Bond